

PROFESINIŲ TECHNIKOS MOKYKLŲ MOKSLEIVIŲ SKAITYMO TYRIMAI

BIRUTĖ MOCKIENE

Profesinių technikos mokyklų (toliau PTM) vaidmuo, rengiant kvalifikuotus darbininkus įvairioms mūsų šalies liaudies ūkio šakoms, nuolat didėja. Vienoliktajame penkmetyje į respublikos pramonę ir žemės ūkį ateis per 100 tūkstančių jaunų aukštos kvalifikacijos darbininkų, baigusį vidurinį mokslą¹. Kaimo vidurinės profesinės technikos mokyklas baigs 9 tūkstančiai moksleivių, tai yra 44 procentais daugiau, negu pereitą penkmetį².

Profesinių technikos mokyklų vadovaujantiems ir inžineriniams pedagogų kadrams keliami nauji uždaviniai mokant ir auklėjant būsimojus kvalifikuotus darbininkus³.

Keičiantis mokyklų darbo apimčiai ir turiniui (perėjus prie vidurinio mokslo įvedimo PTM), išskyla daug spresčių klausimų. Ypač didelę reikšmę įgauna mokslo tiriamieji darbai, kurių išvados ir rekomendacijos padeda optimizuoti mokymo auklėjimo procesą profesinėse

technikos mokyklose, numatyti aktyviausias moksleivių socializacijos kryptis, taikyti tinkamiausius darbo metodus.

Profesinių technikos mokyklų moksleivių skaitymo interesų ugdymas, darbo su knyga įgūdžių formavimas — viena iš svarbiausių kryptų formuojant jaunuolių asmenybę. Skaitymo tyrimų rezultatai įgalina spresti apie moksleivių vertybines orientacijas, kultūros vertybių panaudojimo lygmenį, literatūros poveikį asmenybės formavimui, leidybinį darbą, pedagogų, meistrų, visuomeninių organizacijų darbuotojų, bibliotekininkų darbo laimėjimus ir spragas mokant ir auklėjant PTM moksleivius.

Minčių apie PTM moksleivių skaitymą, ypač vadovavimą jų skaitymui, galima rasti N. Krupskajos darbuose⁴, profesinės pedagogikos specialistų monografijose, straipsnių ir dokumentų rinkiniuose⁵, specialiojoje periodikoje⁶.

¹ Lietuvos Komunistų partijos XVIII suvažiavimo medžiaga.— V., 1981, p. 141.

² Ten pat.

³ Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas. Geriau parinkti, paskirstyti ir auklėti vadovaujančius ir inžinerinius pedagogų kadrus respublikos profesinio techninio mokymo sistemoje sutinkamai su TSKP XXVI suvažiavimo nutarimais.— Tiesa, 1982 liepos 22.

⁴ Крупская Н. К. О профессионально-технической подготовке квалифицированной рабочей силы.— М.: Высшая школа, 1979.— 112 с.

⁵ Gamybinio mokymo metodika.— K.: Valst. ped. lit. I-kl., 1955.— 112 p.; Makijenkа N., Krupnickis Z. Pedagoginis procesas profesinėse technikos mokyklose.— K.: Svieta, 1976.— 248 p.; Mokyti ir auklėti jaunąją kartą: Dokumentų rinkinys.— V.: Mintis, 1974.— 403 p.

⁶ C. Asminavičienės, J. Zonytės, J. Zaltauskienės, A. Snabaitytės, M. Stoškuvienės, E. Stasiukaitienės straipsniai biuletenyje „Bibliotekų darbas“; N. Kargino, V. Volodino, V. Sajuševo, V. Azarovos, P. Solovej straipsniai žurnale «Библиотекарь», A. Vanejevo, E. Vasiljevovs, G. Michailovos ir kt. straipsniai žurnale «Профессионально-техническое образование».

Reikia pažymėti, kad kitiems tos pačios amžiaus grupės skaitytojams, jų lektūros tyrimams skiriama daugiau dėmesio. Tai patvirtina gausesnis pastaraisiais dešimtmečiais pasirodžiusių publikacijų srautas, daugiau apgintų kandidatinių disertacijų.

Daugiau tyrinėjamas bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių⁷, studentų⁸, darbininkų jaunimo⁹ skaitymas. Ši tendencija pastebima ir kai kuriose pasaulio šalyse, organizuojančiose jaunuolių skaitymo tyrimus¹⁰.

Lietuviškieji istoriografijos šaltiniai duoda nemaža informacijos apie mūsų respublikoje, šalyje ir užsienyje atliktus skaitymo tyrimus¹¹, tačiau nenagrinėtų temų šiais klausimais dar labai daug.

PTM moksleivių skaitymo klausimai, vienu ar kitu aspektu liesti įvairių sociologų, psichologų, pedagogų, bibliotekininkų, iki šiol neapibendrinti. Šio darbo tikslas — pateikti PTM moksleivių skaitymo tyrimų apžvalgą remiantis pastaraisiais dviem dešimtmečiais publikuota medžiaga. Aptariami reikšmingesni mūsų šalyje ir užsienyje atlikti tyrimai, kurių rezultatai leido padaryti išvadas apie PTM moksleivių, kaip socialinės demografinės grupės, skaitymą. Atsisakyta aptarti tuos tyrimus, kuriuose duomenys apie minėtą jaunuolių

grupę neišskiriami ir neanalizuojami, neįtraukta įvairiems tyrimams parengta metodinė medžiaga, kurioje skiriama vietos ir PTM moksleivių skaitymo rodikliams. Vengrijos Liaudies Respublikoje ir Vokietijos Demokratinėje Respublikoje sukauptas vertingas patyrimas, organizuojant jaunimo skaitymo tyrimus. Šiose šalyse besimokantiems būsimesiems darbininkams skiriama ne mažiau dėmesio, kaip ir kitoms skaitytojų grupėms. Dėl to čia bus aptarti kai kurie šiose šalyse atliktų tyrimų rezultatai.

Medžiaga darbe grupuojama probleminiu principu, pradedant tyrimais, bandžiusiais atskleisti: 1) bendruosius PTM moksleivių skaitymo bruožus, naudojimąsi bibliotekomis, 2) jų lektūros turinį, ir 3) baigiant atliktais tyrimais, skaitymo psichologijos klausimams išaiškinti.

Profesinių technikos mokyklų moksleivių skaitymą, jo vietą bendroje jaunuolio interesų sistemoje, tikslus, jam skiriamo laiko, naudojimosi bibliotekomis klausimus studijavo šalies, respublikos ir užsienio bibliotekininkai, sociologai, pedagogai, psichologai, tiek atlikdami specialius tyrimus, tiek parašydami kolektyvinius darbus, siekusius išaiškinti problemas, susijusias su laisvalaikio praleidimu. Daugiausia klausimų

⁷ Pažymėtinos G. Raguotienės, V. Briuchoveckio, H. Hanseno, E. Levinos, N. Pivniuk kandidatinės disertacijos; M. Smorodinskajos, S. Vialjatagos darbai.

⁸ Барзджукене Л.-Д. Отношение студентов технических специальностей к художественной литературе и педагогические предпосылки его формирования: Дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук.— В., 1980.— 247 с.

⁹ Rimša V. Bibliotekų vaidmuo ugdant ir tenkinant darbininkų jaunimo profesinius bei dvasinius poreikius.— V.: VRB, 1982.— 103 p.; Keldušienė I. Darbininkas ir knyga.— Bibliotekų darbas, 1979, Nr. 8, p. 2—3; Читательские интересы рабочей молодежи.— Л., 1966.— 88 с.; Читательские интересы школьников и работающей молодежи.— Л., 1976.— 159 с.— (Труды / ЛГИК, т. 31.).

¹⁰ Lehtovara A., Saarinen P. School-age reading interests.— Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1962.— 216 p.— (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Ser. B., t. 131. 2.); Дреслер И. Школьники как читатели библиотек: Результаты исследования пользования библиотечными услугами в залах массовых государственных библиотек ГДР учениками 5—8 классов.— В кн.: Исследование чтения в социалистических странах. Будапешт, 1975, с. 45—52; Сентирмаи Л. Чтение студентов в свете исследования баланса времени за одну неделю.— Там же, с. 66—75.

¹¹ Pažymėtini G. Raguotienės, K. Sinkevičiaus, V. Rimšos, P. Saudargo, A. Kanclerio, V. Starkūnaitės, E. Kacevičiūtės ir kt. darbai.

šia tema išnagrinėjo V. Azarova. Jos straipsniuose ir disertacijoje¹² buvo bandoma išaiškinti skaitymo vietą, formuojant būsimųjų darbininkų (besimokančių PTM) asmenybę, mokymo proceso ir skaitymo koreliacijos, lektūros turinio, bibliotekų, aptarnaujančių PTM moksleivius, darbo klausimus.

Pirmuoju tyrimo etapu anketomis buvo apklausta 800 Maskvos, Kalugos, Tulos miestų PTM moksleivių, būsimųjų mašinų gamybos, metalo apdirbimo darbininkų. Rezultatų analizė parodė, kad tarp apklaustųjų buvo 60% skaitančiųjų PTM, 12% — rajoninėje, 18% — miesto bibliotekose. 11,5% moksleivių nesinaudojo bibliotekomis. Išaiškinta, jog PTM bibliotekos patenkina 82% moksleivių užklausų. Jaunuoliai pageidavo organizuoti daugiau turinčių masinių renginių (iš viso 44% atsakymų), geriau informuoti apie literatūros naujienas (35% atsakymų), geriau tenkinti užklausas (18% atsakymų). Pasirenkant knygas didžiausią įtaką turėjo draugų rekomendacijos (54% atsakymų), po to — bibliotekininko patarimai (41%)¹³.

Plečiant tyrimą, apklaustųjų moksleivių skaičius buvo padidintas iki tūkstančio, be to, buvo apklausta 150 PTM dėstytojų ir meistrų, išanalizuoti moksleivių ir bibliotekų dokumentai, jaunuolių rašiniai. Buvo išaiškinta, jog skaitymui skiriamas dėmesys nepralengia domėjimosi kinu, muzika, sportu, šokiais. PTM moksleiviai skaitė daugiausia dėl pramogos ir rečiau — pažinimo tikslais. Labiausiai mėgstama literatū-

ra — apie nūdienos problemas, nuotyčiai, fantastika. V. Azarovos disertacijoje vadovavimo skaitymui idėja paremiama konkrečiomis rekomendacijomis, skirtomis meistrams, pedagogams, bibliotekininkams. V. Azarova akcentuoja kai kuriuos bibliotekų darbo koordinavimo būtinumo aspektus, pirmiausia, nustatant ryšius tarp PTM ir masinių bibliotekų. Nors V. Azarovos darbas davė daug empirinės medžiagos apie PTM moksleivių skaitymą ir juos aptarnaujančių bibliotekų darbą, tačiau daug darbo pradžioje iškeltų problemų liko neišspręstų. Ypač svarbios, mūsų manymu, minėtoje disertacijoje padarytos išvados apie būtinumą kaupti dėmesį į PTM bibliotekų fondų formavimą, tarpžinybinę bibliotekų ir kitų įstaigų sąveiką, moksleivių skaitymo intereso ugdymą.

PTM moksleivių interesus, tarp jų ir skaitymo, tyrė ir respublikos psichologai. Taikant V. Henigo metodiką, leidžiančią nustatyti grupės interesus struktūrą, buvo išaiškinti centriniai (vyraujantys), tarpiniai ir periferiniai interesai, jų koreliacija, stiprumo laipsnis¹⁴. Skaitymas buvo laikomas pažintinio intereso realizavimo forma, o interesus skaitymui užėmė tarpinę ar net periferinę vietą (po intereso sportui, lengvajai muzikai, kelionėms, filmams ir technikai — tarp berniukų, po intereso madoms, lengvajai muzikai, moralės klausimams, kelionėms — tarp mergaičių). Buvo išaiškinta, jog moksleiviai mažai domėjosi literatūra žmogaus kultūros lygmeniui kelti, o berniukų inte-

¹² Azarova B. Чтение, как фактор формирования личности молодого рабочего: (К постановке вопроса). — В кн.: Вопросы библиотековедения и библиографии: Сб. тр. / МГИК. М., 1975, вып. 25, с. 121—127; Azarova B. ПТУ: Специальность плюс общее образование. — Библиотечарь, 1976, № 9, с. 30—32; Azarova B. Формирование круга чтения будущего молодого рабочего в процессе подготовки его в профессионально-техническом училище: (На опыте работы библиотек с учащимися ПТУ и по материалам конкретного социологического исследования): Дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук. — М., 1977. — 191 с.

¹³ Azarova B. Чтение..., с. 124.

¹⁴ Abariūnaitė A., Lapė J., Ostrauskaitė L. Profesinių technikos mokyklų moksleivių interesų formavimo klausimai. — Kn.: Profesinis techninis mokymas. V., 1977, p. 37—38.

resas sportui, mergaičių — madoms, lengvajai muzikai koreliavo su literatūros skaitymo interesu. Tyrimo išvadose keliama mintis apie moksleivių interesų tarpusavio ryšių panaudojimą pamokose ir užklasinėje veikloje¹⁵.

Jaunuolių, tarp jų ir PTM moksleivių — skaitytojų portretus bandė sukurti vengrų tyrinėtojai¹⁶. Duomenys buvo renkami penkiolikoje bibliotekų, naudojant interviu, dvi anketines apklausas, eksperimentą ir stebint. Buvo išaiškinti jaunimo intereso literatūrai, literatūrinio skonio, skaitymo įgūdžių klausimai. PTM moksleiviai skaitė pramogos tikslais. Tyrimo išvadose pabrėžiama, jog nepakankama yra moksleivių humanitarinė kultūra, pernelyg menkas estetiškas auklėjimas.

Vokietijos Demokratinėje Respublikoje buvo atlikti jaunuolių skaitymo tyrimai, siekiant išaiškinti kai kurias švietimo ir besimokančiųjų naudojimosi masinėmis bibliotekomis problemas. Paaiškėjo, kad PTM moksleiviai, lyginant su kitomis dot paties amžiaus grupėmis, rečiau naudojasi masinėmis bibliotekomis¹⁷. Tiriant jaunuolių aktyvumą devyniose bibliotekose (tyrimas truko savaitę, buvo naudojamos anketos, stebima), buvo išaiškinta, jog beismokantys darbininkai rečiau naudojami katalogais, bibliotekų darbuotojų konsultacijomis negu studentai ir vidurinių mokyklų mokiniai. Vokiečių tyrimų išvadose akcentuojamas būtinumas toliau tyrinėti

skaitytojų grupių specifiką, ugdyti jaunuolių skaitymo įgūdžius, formuoti neblėstantį skaitymo interesą¹⁸.

Jaunuolių laisvalaikį ir skaitymo vietą jo struktūroje nagrinėjo mūsų šalies ir respublikos sociologai, profesinės pedagogikos specialistai, bibliotekininkai. Šių sociologinių tyrimų, siekusių skirtingų tikslų, naudojusį skirtingą metodiką, rezultatai neretai prieštaringi, o duomenys nepalyginami. Tai trukdo susidaryti bent kiek tikslesnį vaizdą apie PTM moksleivių skaitymą ir jam skiriamą dėmesį. Pavyzdžiui, vienur pateikiami duomenys, kad tik 31 procentas apklaustųjų PTM moksleivių naudingai leido laisvalaikį (kitų jaunuolių grupėse naudingai leidusių laisvalaikį skaičius sudarė 50 procentų)¹⁹. Toliau demografo duomenys tvirtino, jog skaitymas užima pirmą vietą (30—35 procentai visų atsakymų), antrą vietą — sportas ir turizmas (10—16 procentų), trečią — televizijos laidų žiūrėjimas (6—10 procentų)²⁰. L. Višniakovos disertacijoje, tiriant PTM moksleivių estetinę kultūrą, buvo išaiškinta, jog laisvalaikio metu dauguma pasirinko kino teatrus, mažiau — grožinę literatūrą ir mažiausiai moksleivių lankėsi teatruose ir koncertuose²¹. Tokios išvados gali klaidinti skaitytojus, nes nenurodant konkrečių sąlygų, kuriomis gyvena ir mokosi PTM moksleiviai, remiantis tik subjektyviais stebėjimais ir vertinimais, daugiausia tiriant tik grožinės li-

¹⁵ Ten pat, p. 38.

¹⁶ Гал Л. Читательские портреты молодых людей в столичной библиотеке имени Ервина Сабо.— В кн.: Исследования чтения в социалистических странах. Будапешт, 1975, с. 177—182.

¹⁷ The cultural content of education.— In.: Cultural co-operation: Studies and experiences. Paris, 1979, p. 44—49.

¹⁸ Валигора И. Пользование услугами государственных публичных библиотек взрослыми читателями в Германской Демократической Республике.— В кн.: Исследования чтения в социалистических странах. Будапешт, 1975, с. 18—23.

¹⁹ Липнявичюс Т. Влияние некоторых факторов на совершение правонарушений учащимися профессионально-технических училищ.— Кн.: Seima, visuomenė, praagyls: Mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga. V., 1972, p. 203.

²⁰ Советская молодежь: Демографический аспект.— М., 1978, с. 58.

²¹ Вишнякова Л. Формирование эстетической культуры молодых рабочих в системе профессионально-технического образования: Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филос. наук.— М., 1972, с. 11—14.

teratūros skaitymą, neišaiškinamas laisvalaikio panaudojimo turinys, priežastys, galimybės ir rezervai.

Anksčiau minėtame V. Azarovos straipsnyje buvo teisingai pastebėta, jog mokymasis PTM stimuliuoja moksleivių skaitymą, o mokymo auklėjimo procesas reguliuoja jam skiriamą laiką²². Gilią šio klausimo analizę atliko Sąjunginio profesinio techninio mokymo mokslo tiriamojo instituto mokslininkai. Jų tyrimo, skirto PTM moksleivių biudžeto analizei, rezultatai parodė, jog pirmenybė laisvalaikio metu buvo teikiama pasivaikščiojimams (vidutiniškai 2,3—4 valandos per parą), televiziją žiūrėjimui (1,4—2,2 valandos) ir tik trečioje vietoje buvo nurodoma grožinės literatūros skaitymas²³. Pastarojo tyrimo duomenimis, laiko, skiriamo grožinės literatūros skaitymui, suma priklausė nuo teorinio ir gamybinio mokymo dienų kaitos. Gamybinio mokymo dieną skaitymui vidutiniškai buvo skiriama 1,9 valandos, teorinio — 2,0 valandos, sudvejintą gamybinio mokymo dieną — 2,2 valandos²⁴. Buvo padaryta išvada, kad moksleivių laisvalaikiui turi įtakos mokymo proceso organizavimas. Kitas faktorius, nulemiantis laisvalaikį, — užklasinio darbo PTM organizavimas. Išanalizavus apie du tūkstančius užklasinio darbo planų, paaiškėjo, kad visuose kursuose daugiau dėmesio buvo skiriama poilsui, dvasinių vertybių panaudojimui, negu sistemingam švietimuisi, kūrybai, visuomeniniam darbui. Nors šio tyrimo duomenys ir leidžia daryti

konkrečias išvadas dėl PTM mokymo-auklėjimo proceso būklės bei būdų jam tobulinti, tačiau liko neišaiškinti klausimai apie moksleivių lektūros struktūrinę įvairovę.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto sociologinio tyrimo, siekusio išaiškinti įvairių moksleivių grupių vertybines orientacijas laisvalaikio srityje, metu buvo atlikta palyginamoji besimokančių jaunuolių skaitymo analizė²⁵. PTM moksleiviai mėgstamiausiais užsiėmimais laikė estradinių koncertų lankymą, susitikimus su draugais, kino filmų žiūrėjimą. Skaitymas buvo nurodomas kaip vienas iš svarbiausių intelektualinius poreikius tenkinančių užsiėmimų. Tyrimo metu buvo išaiškinta, jog regiono ypatumai nedaro didelės įtakos lektūrai. Laisvalaikį ir skaitymą lėmė PTM moksleivių lytis, bendraamžių įtaka.

Kai kuriuos PTM moksleivių lektūros turinio aspektus atskleidė įvairios apimties empiriniai tyrimai šalies ir užsienio bibliotekose.

Plataus tyrimo „Tarybinis skaitytojas“ metu anketomis (buvo apklausta 146 moksleiviai) ir stebint išaiškinta, kad daugelis PTM moksleivių, be nuotykių, fantastikos, mokslo-populiariosios literatūros, poezijos, skaitė periodiką (kiek mažiau „storuosius“ žurnalus), pasigesdavo knygų apie naujausius mokslo laimėjimus, moralės, dorovės klausimus liečiančių publikacijų²⁶. Tačiau šio tyrimo duomenys laikomi nepatikimais²⁷ ir rodo tik pačius bend-

²² Азарова В. Чтение... с. 124.

²³ Пути совершенствования структуры бюджета времени учащихся профтехучилищ.— М., 1981, с. 39.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Krukauskienė E. Vertybinių orientacijų ypatumai laisvalaikio srityje.— Kn.: Besimokančio jaunimo socialinių profesinių orientacijų formavimas. V., 1979, p. 94—117.

²⁶ Ганицкая И., Чернос И. Читательские интересы старшеклассников.— В кн.: Советский читатель. М., 1968, с. 220—246.

²⁷ Стельмах В. Современные проблемы социологических исследований чтения.— Сов. библиотековедение, 1981, № 3, с. 35; Таловов В. О читательской психологии и теоретических основах ее изучения.— Л., 1973, с. 22.

riausius PTM moksleivių skaitymo bruožus.

PTM moksleivių specialiosios literatūros skaitymo problemas nagrinėjo vokiečių ir vengrų tyrinėtojai. Vokietijos Demokratinės Respublikos masinėse bibliotekose anketų pagalba buvo renkami duomenys ir atliekama palyginamoji analizė. Tarp skaičiusių specialiąją literatūrą buvo vidurinių mokyklų moksleiviai (35,8%), darbininkai ir tarnautojai (26,5%), studentai (12%) ir PTM moksleiviai (9,8%). Pastarieji daugiausia skaitė literatūrą marksizmo-leninizmo, ekonomikos klausimais mokymosi tikslais, sporto, fizinės kultūros tematika — laisvalaikiui, o gamtos ir istorijos klausimais — ir mokymuisi, ir laisvalaikiui. Jų lektūroje nebuvo literatūros teisės, filosofijos, ateizmo, psichologijos, pedagogikos, kalbotyros, menotyros, geografijos, matematikos, medicinos, žemės ūkio, bendraisiais klausimais²⁸.

Vengrijos Liaudies Respublikos Valskybinės Sečeni bibliotekos koordinuojamuose tyrimuose buvo nagrinėjami jaunuolių literatūros pasirinkimo, jos skaitymo ir konkrečios mokslo srities žinių sąryšio klausimai²⁹. PTM moksleivių lektūra buvo tiriama tradiciniais sociologiniais bibliotekiniais metodais, eksperimentų pagalba. Nagrinėjant jaunuolių visuomeninės literatūros skaitymą, paaiškėjo, kad PTM mokslei-

viai mažai ja domisi. Mokymo programa lėmė tai, kad buvo skaitoma tik istorinė literatūra. Moksleivių intereso visuomeninei literatūrai ugdymui tyrinėtojai rekomendavo ieškoti rezervų užklasinėje veikloje, bibliotekose³⁰.

Iš šių negausių tyrimų tik apytiksliai galima spręsti apie PTM moksleivių lektūros struktūrinę įvairovę ir ją lemiančius veiksnius. Kai kurias priežastis, nulemiančias jaunuolių skaitymą, jų lektūros turinį, atskleidžia negausūs, bet mokslui vertingi literatūros suvokimo, pasirinkimo motyvacijos tyrimai šalyje ir užsienyje.

PTM moksleivių grožinės literatūros suvokimo analizė buvo daroma sąjunginio tyrimo „Knyga ir skaitymas nedideliuose miestuose“ metu³¹. Eksperimentu ir apklausa-interviu buvo išaiškinta, kad nagrinėtas kūriny — Č. Aitmatovo „Džamilia“ sužadino jaunuolių, tarp jų ir PTM moksleivių, domėjimąsi meilės tema. Vertinant kūrinio herojus, jų elgesį, pasireiškė jaunatviškas maksimalizmas, noras matyti idealius personažus. Skaitę dektektyvinį apsakymą — L. Samoilovo ir M. Viros „Zaidimas su šešėliu“ — gerai suvokė kūrinio temą, literatūros žanrą, tačiau kūrinio meninė forma, autoriaus pozicija PTM moksleivius mažiau domino³².

Tyrimo „Knyga ir skaitymas tarybiname kaime“ medžiagoje³³ aiškinami kai kurie specifiniai jaunuolių mokslo

²⁸ Проль Р. Пользование специальной литературой в массовых библиотеках Германской Демократической Республики.— В кн.: Исследования чтения..., с. 105—158.

²⁹ Исследования чтения в Венгрии (1966—1977): Библиография.— Будапешт, 1977.— 12 л.— Гос. библиотека им. Сечени, Центр библиотекосведения и методической работы; Reading research in the centre for library science and methodology: 1968—1977.— Budapest, 1977.— 97 p., Исследования чтения в центре библиотекосведения и методической работы: 1977—1980.— Будапешт, 1980.— 74 с.

³⁰ The circulation of social science literature in public libraries.— In: Reading research in the centre for library science and methodology. Budapest, 1977, p. 85—88.

³¹ Психологический анализ восприятия художественной литературы учащимся юношеством.— В кн.: Книга и чтение в жизни небольших городов. М., 1973, вып. 4, с. 62—90.

³² Ten pat, p. 73—87.

³³ Восприятие научно-познавательной литературы учащимся юношеством села: (На материале обращения к периодическим изданиям разного профиля).— В кн.: Книга и чтение в жизни советского села. М., 1975, вып. 6, 61 с.

pažintinės literatūros pasirinkimo, skaitymo, suvokimo ir vertinimo bruožai. Dokumentų, anketinės apklausos ir publikacijų turinio analizė parodė, kad įvairioms socialinėms grupėms priskirtini jaunuoliai pateikė panašius atsakymus. Dėl to PTM moksleivių atsakymai atskirai nebuvo aptariami. Jų skaitymo interesus, literatūros pasirinkimo ir vertinimo motyvus nulėmė gyvenimo patirtis. Kaip ir kiti jaunuoliai, jie literatūroje ieškojo pamokančių pavyzdžių.

Jaunuolių istorinės literatūros skaitymo ir žinių apie istoriją ryšiai bei grožinės literatūros kūrinių suvokimui nustatyti buvo skirti vengrų tyrimai³⁴.

Taikant apklausą, sociologinius-psichologinius testus, psichologinius interviu, eksperimentus (įtraukta 400 PTM moksleivių, duomenys buvo apdorojami ESM), buvo nustatyta, jog istorinės literatūros skaitymo ir žinių apie istoriją koreliacijos koeficientas pernelyg mažas (0,10–0,18). PTM moksleiviai žinojo nemaža istorijos faktų, tačiau nesugebėjo abstrahuoti³⁵. Vengrų tyrimo rezultatai parodė, jog kintant istorijos žinojimo kultūrai, keičiasi ir skaitomos literatūros žanrinė struktūra (pavyzdžiui, nuo naivių romantinių prie realistinių dokumentinių kūrinių)³⁶. Šios išvados taikytinos diferencijuotai vadovaujant moksleivių skaitymui, sie-

kiant ugdyti jaunuolių skaitymo kultūrą ir apskritai mąstymą.

Studijuojant PTM moksleivių grožinės literatūros kūrinių suvokimą, buvo remiamasi eksperimento metu perskaitytos literatūros vertimais. Tarp teigiamai įvertintų kūrinių buvo ir sudėtingų, aukšto meninio lygmens vengrų rašytojų romanų. Tačiau paaiškėjo, jog moksleiviai beveik nepastebi estetinių romanų bruožų³⁷, visų pirma kreipdami dėmesį į kūrinio siužetą. Moksleiviai išreiškė norą skaityti romanus, atitinkančius jų pasirengimą. Tačiau tyrinėtojas I. Monoštori padarė išvadą, jog tokia nuomonė liudija moksleivių nepasirengimą skaityti vertingą literatūrą³⁸.

Specialiosios periodikos straipsniuose, žinutėse, liečiančiose PTM moksleivių skaitymą, pasisakoma apie tai, kad mąsinės ir mokyklų bibliotekos, kiek leidžia sąlygos, tiria savo skaitytojus, analizuoja gautus empirinius duomenis. Dažniausiai taikomos anketos, dokumentų analizė, stebėjimo, pokalbių metodai. Kai kur studijuojamos moksleivių charakteristikos, pildomi ir analizuojami skaitytojų stebėjimo dienoraščiai³⁹.

Neretai publikuojamoje medžiagoje pasisakoma apie nepatenkinamą PTM bibliotekų būklę, spręstinus literatūros komplektavimo, kadrų klausimus⁴⁰. Šie trūkumai trukdo atlikti moksleivių lek-

³⁴ Качани Ш. Историческая культура и чтение исторической литературы.— В кн.: Исследования чтения... с. 137–145; Culture—historical reading material.— In.: Reading research, p. 89–92; The prospects of literary values among the readers of light reading.— Ten pat, p. 69–74.

³⁵ Culture—historical reading material.— Ten pat, p. 89–92.

³⁶ Качани Ш. Историческая культура и чтение исторической литературы.— В кн.: Исследования чтения... с. 137–145.

³⁷ The prospects of literary values among the readers of light reading.— In.: Reading research... p. 69–74.

³⁸ Ten pat, p. 74.

³⁹ Križanauskienė V. Panevėžio profesinių technikos mokyklų bibliotekose.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 7, p. 14–15; Stasiukaitienė E. Didelei naštai daug rankų reikia.— Bibliotekų darbas, 1978, Nr. 5, p. 12–14; Ерастова Н. Рабочей смене — заботу нашу.— Библиотекарь, 1977, № 12, с. 30–31; Васильева Е. Вдумываться в душу читателя.— Профессионально-техническое образование, 1982, № 8, с. 48–49; Маева В. П. Изучение интересов читателей и руководство их чтением.— В кн.: Опыт работы библиотек профессионально-технических училищ. М., 1965, с. 12–19.

⁴⁰ Zonytė J. Darbas giria ir peikia.— Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 3, p. 25–26; Stoškuvienė M. Valstybinėje tarpžinybinėje bibliotekų komisijoje.— Bibliotekų darbas, 1982, Nr. 2, p. 26–27.

tūros tyrimus ir įdiegti jų rezultatus į praktiką. PTM bibliotekų darbuotojų pasisakymai⁴¹ rodo, jog, sprendžiant darbininko asmenybės formavimo uždavinius, moksleivių skaitymo tyrimai įgauna metodologinę reikšmę, o pagrindinė bazė, reguliuojanti tyrimus, turi būti biblioteka.

Per aptariamąjį laikotarpį profesinių technikos mokyklų moksleivių skaitymas buvo nagrinėjamas skirtingos apimtys ir turinio tyrimuose. Minėtai skaitytojų grupei, lyginant su darbais, skirtais kitiems jaunuoliams, buvo skiriama ne daug dėmesio. Platesnių tyrimų, kuriuose būtų renkami duomenys ir apie PTM moksleivių skaitymą, buvo nedaug. Didesnę dalį darbų sudaro fragmentiniai, lokaliniai, siauros tematikos tyrimai. Dauguma jų — aprašomojo pobūdžio. Giliausiais tyrimais laikytini V. Azarovos ir Vengrijos Liaudies Respublikoje atlikti darbai. Vengrų tyrimams būdingas sistemingumas ir nuoseklumas, numatant tyrimo tikslus ir pasirenkant objektą. Atlikti tyrimai padėjo nustatyti vėlesniųjų tematiką, įgalino pateikti daugiau pasiūlymų mokyklų ir bibliotekų darbui tobulinti.

Aštuntajame dešimtmetyje mūsų šalyje ir užsienyje imami taikyti intensyviūs tyrimai, kurių rezultatai padėjo išaiškinti ir PTM moksleivių skaitymo specifikos klausimus, leido parengti konkrečias rekomendacijas praktikai.

Didelę dalį sudaro tyrimai, kuriuose lektūros klausimai liečiami bendru PTM moksleivių kultūros vertybių panaudojimo, kultūrinio gyvenimo kontekstu. Kiti darbai duoda tik fragmentinių žinių apie PTM moksleivių skaitomos literatūros turinį, suvokimo lygmenį, skaitymo motyvus, lektūros ir aplinkos faktorių koreliaciją.

Masinėse bibliotekose atliktiems tyrimams būdinga tai, kad analizuojama

tik minėtų bibliotekų skaitytojų lektūra. Dėl to publikuotoje medžiagoje neatsispindi PTM moksleivių skaitymas mokyklų, mokslinėse-techninėse, profsąjungų bibliotekose, asmeninių bibliotekų panaudojimo klausimai, neišaiškinti neskaitančiųjų ar mažai skaitančiųjų interesai, nepateikiama konkretesnių rekomendacijų bibliotekų darbui su PTM moksleiviais gerinti.

Tyrimų metu surinkti duomenys ne visada gali būti laikomi reprezentatyviais, neretai, taikant skirtingą metodiką, siekiant skirtingų tikslų, gaunami nepalyginami duomenys.

Tyrimų metu taikomi įvairūs metodai: apklausos, stebėjimo, testų, dokumentų, literatūros kūrinių turinio, bibliotekų resursų statistinės analizės ir kiti. Pastaraisiais dešimtmečiais vis dažniau organizuojami pedagoginiai, psichologiniai eksperimentai, kurių metu renkami duomenys ir apie PTM moksleivių skaitymą.

Iš daugelio atliktų tyrimų išvadų ir rekomendacijų matyti, kad PTM moksleiviai — specifiniai skaitytojai, todėl visi, atliekantys skaitymo tyrimus, turėtų pateikti konkrečius duomenis apie šią jaunuolių grupę. Tai padėtų visiems, sprendžiantiems specifines PTM moksleivių mokymo ir auklėjimo problemas.

Aptarti tyrimai leidžia susidaryti apytikrį vaizdą apie PTM moksleivių skaitymą, jų vertybines orientacijas, bibliotekoms ir mokykloms išskylančius uždavinius. Matyti, kad skaitymas užima svarbią vietą moksleivių gyvenime. Buvo išaiškinta, kad neskaitantys sudaro nedidelę dalį visų ištirtųjų. Vadinasi, PTM moksleiviai priskirtini prie pakankamai aktyvių skaitytojų. Tą lemia jus socializacijos etapo uždaviniai — mokymasis, įsiliejimas į gamybą, komunikacijos problemų sprendi-

⁴¹ Bajoriūnienė A. Moksleivių skaitymo interesų tyrimas ir jo reguliavimas. — Kn.: Pro-
f. techninis mokymas. V., 1981, p. 42—49.

mas. Daugumoje tyrimų pagrįstai ke-
liama idėja apie būtinumą ugdyti moks-
leiviams gilius ir kryptingus skaitymo
interesus, siekiant suformuoti nenu-
trūkstantį lavinimosi poreikį.

Nors tyrimuose buvo surinkta nema-
ža empirinės medžiagos, bet dar daug

problemų, susijusių su PTM mokslei-
vių skaitymu, liko neišaiškintų ir neiš-
spręstų. Sisteminiai ir kompleksiniai
šios socialinės-demografinės grupės ty-
rimai padėtų nustatyti jos skaitymo
dėsningumus.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Bibliotekinių katedra

[Iteikta 1982 m. lapkričio mėn.]

ИССЛЕДОВАНИЯ ЧТЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧИЛИЩ

БИРУТЕ МОЦКЕНЕ

Резюме

За минувшие два десятилетия в стране
и за рубежом чтение учащихся ПТУ исследо-
валось меньше чем чтение других групп мо-
лодежи. Анализ публикаций показал, что
больше внимания уделялось общим вопросам
чтения. Были получены некоторые данные по
содержанию чтения и восприятию литературы
учащимися ПТУ. В исследованиях выдвига-
лись различные цели, использовалась различ-
ная методика, поэтому были получены несо-
поставимые и даже противоречивые резуль-
таты.

Исследователями был сделан вывод о
том, что учащиеся ПТУ являются специфиче-
скими читателями. Время, уделяемое ими
для чтения, содержание чтения и восприятие
прочитанного в большинстве обуславливалось
задачами этапа их социализации. В эмпири-
ческих исследованиях были сделаны выводы
о необходимости больше внимания уделять
формированию у учащихся интереса к чтению,
исследовать работу библиотек ПТУ, коорди-
нировать работу библиотек, обслуживающих
учащихся ПТУ.

THE INVESTIGATIONS OF READING OF SCHOOLCHILDREN IN THE VOCATIONAL — TECHNICAL SCHOOLS

BIRUTĖ MOCKIENĖ

Summary

In the last twenty years the reading of
schoolchildren of VTS has been investigated
less than the reading of the other young peo-
ple. The analysis of published works on this
question has shown that the general problems
of reading were investigated more than special
questions. Some data about the content of rea-
ding, literature apprehension have been obtain-
ed. Investigations have been undertaken with

different aims and methods and in consequence
the results are far from comparable to each
other and even contradictory.

The investigations draw a conclusion that
the schoolchildren of VTS must be reputed as
a specific group of readers. The allot time for
reading, the content of reading, the literature
apprehension of these young were determined
by the tasks of their socialization period. The

empirical investigations came to conclusions about the necessity to draw more attention to the questions of formation of the reading interests among schoolchildren, to study the work

of the libraries of VTS, to coordinate the work of libraries where the schoolchildren of VTS read.